

“Inhoudelijk zorgvuldig, didactisch doordacht en democratisch geïnspireerd”.

Samenvatting van de feedback op het conceptcurriculum L&R

Markus Altena Davidsen, Anja Kruithof, Jan Bollemaat en Gijs van Gaans

De stuurgroep van Expertisecentrum LERVO heeft een curriculumwerkgroep de opdracht gegeven een algemeen vormend kerncurriculum L&R te ontwikkelen voor alle scholen in het voortgezet onderwijs (vo). Dit curriculum moet aansluiten bij de maatschappelijke behoefte en op de wettelijke verplichting van scholen om aandacht te besteden aan geestelijke stromingen en burgerschap.¹

Met de partners in LERVO is afgesproken dat de werkgroep twee keer een conceptversie van het curriculum voorlegt aan het veld voor advies. We doen hier verslag van de adviezen die we hebben ontvangen op de eerste conceptversie van 19 december 2025.² Deze zomer volgt een tweede versie, waarop we in september advies zullen vragen. De verwachting is dat het kerncurriculum eind 2026 formeel door de stuurgroep van LERVO kan worden vastgelegd.

Het conceptcurriculum L&R: Versie 1

In de eerste versie van het conceptcurriculum hebben we een *karakteristiek* van het kerncurriculum L&R gemaakt en een voorstel gedaan voor een *raamwerk*. Verder hebben we drie scenario's beschreven voor de invoering van het kerncurriculum in de onderwijspraktijk.

1. *Karakteristiek*. We hebben L&R beschreven als een vakgebied dat levensbeschouwelijke en religieuze geletterdheid bevordert en bijdraagt aan de school als oefenplaats voor burgerschap en brede persoonsvorming. Centraal staat het vermogen om levensbeschouwing en religie vanuit zowel een buiten- als een binnenperspectief te kunnen benaderen.
2. *Raamwerk*. We hebben voorgesteld het kerncurriculum in twee domeinen te verdelen: (i) *geestelijke stromingen*, met als overkoepelende leerdoel dat leerlingen de belangrijkste religieuze en levensbeschouwelijke tradities in Nederland en de wereld onderzoeken; en (ii) *levensbeschouwelijk burgerschap*, met als overkoepelende doel dat leerlingen de plaats van religie en levensbeschouwing in de diverse samenleving onderzoeken en zich tot levensbeschouwelijke diversiteit leren verhouden.
3. *Scenario's*. We onderscheiden drie scenario's voor de invoering van het kerncurriculum: (i) binnen een vak godsdienst of levensbeschouwing, (ii) binnen een nieuw te ontwikkelen vak levensbeschouwing en religie, en (iii) als schoolbreed aandachtsgebied.

---

¹ Geestelijke stromingen is sinds 1985 verplicht in het primair onderwijs. Vanaf het schooljaar 2027-2028 wordt dit onderwerp ook verplicht in de onderbouw van het vo. Zie hierover de LERVO-column in het vorige nummer van *Narthex* (Davidsen 2026).

² De conceptversie van het curriculum is te raadplegen op de website van Expertisecentrum LERVO: <https://lervo.nl/het-curriculum/>.

Inrichting van de eerste adviesronde

Voorop staat, dat alle groepen binnen het levensbeschouwelijk onderwijsveld betrokken zijn bij de ontwikkeling van het kerncurriculum. In overleg met de partners in LERVO heeft de curriculumwerkgroep daarom advies ingewonnen van drie groepen collega's: leraren vo, opleiders en wetenschappers aan hogescholen en universiteiten, en adviseurs en bestuurders bij de profielorganisaties. Met VDLG-bestuurslid Kevin Reuter organiseerden we in januari drie online focusgroepen (een voor het vmbo en twee voor het havo/vwo). Juliëtte van Deursen, voorzitter van het Vakdidactisch meesterschapsteam L&R, bracht vertegenwoordigers van hogescholen en universiteiten bij elkaar voor een adviesmiddag aan de TST in Utrecht in februari 2026. 11 vo-docenten en 17 opleiders en wetenschappers namen deel aan de adviesgesprekken. Verder werden alle 21 partners in LERVO uitgenodigd schriftelijk te reageren. Mondeling of schriftelijk hebben we advies ontvangen van 19 van de 21 partners in LERVO.

Hoofdpunten uit de adviezen

Allereerst spreekt men zijn waardering uit voor het werk van de curriculumwerkgroep. Een reactie noemt het conceptcurriculum "inhoudelijk zorgvuldig, didactisch doordacht en democratisch geïnspireerd", en is er waardering voor zowel de inhoud van het curriculum als de zorgvuldige inrichting van het proces. Docenten benadrukken het belang voor de status van het vak(gebied) en de profielorganisaties geven aan dat er op deze manier een gemeenschappelijk basis is gevonden die zowel past bij de levensbeschouwelijke identiteit van christelijk, katholiek, reformatorisch en islamitisch onderwijs, alsook bij de actief-pluriforme opdracht van het openbaar onderwijs. Tegelijkertijd wordt ook een aantal aandachtspunten die verheldering of aanpassing behoeven genoemd.

Ruimte voor een theologisch perspectief

Meestal vindt men de kennisinhoud en de analysevaardigheden duidelijk beschreven, maar missen een aantal partners en veel opleiders aandacht voor de ontwikkeling van de levensbeschouwelijke of religieuze identiteit van de leerling. Dit is het belangrijkste aandachtspunt in de adviezen. Wat men vindt ontbreken wordt met verschillende termen aangeduid: een theologisch of religieus perspectief, persoonsvorming, godsdienstpedagogiek, of vragen over het transcendente, het heilige en God. Hiermee wordt niet noodzakelijkerwijze de inleiding in een specifieke traditie bedoeld. Het kan ook gaan om de ontwikkeling van sensibiliteit voor het transcendente in het algemeen.

In andere adviezen klinkt het tegenovergestelde: we kunnen niet aannemen dat mensen zinzoekende wezens zijn. Voor het vakgebied L&R kun je niet zomaar persoonsvorming (of subjectificatie) gelijkstellen aan levensbeschouwelijk vorming. Persoonsvorming in de zin van Biesta betekent, dat leerlingen zich steeds zelfstandiger en bewuster tot de leerstof en de wereld leren verhouden. Mogelijk ontwikkelen ze een levensbeschouwelijke of religieuze identiteit (verder), maar er mag ook ruimte zijn voor leerlingen die op persoonlijk vlak agnostisch, onverschillig of kritisch tegenover religie staan.

Als curriculumwerkgroep trekken we de conclusie dat we onduidelijk zijn geweest over of de karakteristiek betrekking had op het hele *vakgebied* L&R of alleen op het *kerncurriculum* L&R. In de volgende versie zullen we een karakteristiek maken van zowel het vakgebied als het

kerncurriculum en dat duidelijker uitwerken. Eenieder die ons op deze punten heeft geadviseerd, wordt uitgenodigd met ons mee te denken.

Terminologie

De terminologie in de karakteristiek kan duidelijker. Het is nu onvoldoende duidelijk hoe termen zoals geestelijke stromingen, religie en levensbeschouwing zich tot elkaar verhouden. Ook het gebruik van de term 'levensbeschouwelijk burgerschap' roept vragen op. Dit begrip wordt niet door OCW en SLO gebruikt (hoewel het conceptcurriculum die indruk kan wekken). Het wordt wel in de wetenschappelijke literatuur en door Verus gebruikt, maar in een andere betekenis. Wellicht is het beter deze term te vermijden. In ieder geval is het advies de bijdrage van het kerncurriculum L&R aan burgerschap in te bedden in de bredere discussie over burgerschap. We zullen overwegen of we een domeinindeling kunnen maken die niet aan de begrippen geestelijke stromingen en levensbeschouwelijk burgerschap vasthangt. Verder zal de volgende versie voorzien worden van een begrippenlijst met definities van de belangrijkste begrippen.

Vmbo

Een deel van de opleiders merkt op dat de karakteristiek vanuit de havo-vwo-leerling lijkt te zijn geschreven en oppert te differentiëren tussen vmbo en havo/vwo. De vmbo-docenten daarentegen staan erop dezelfde doelen te hanteren als voor havo/vwo, want juist door veel te eisen neem je het vmbo serieus. Overigens maakt SLO bij de kerndoelen geen onderscheid tussen vmbo en havo/vwo. Dat zullen wij dus ook niet doen.

De scenario's: vak of aandachtsgebied

Op de scenario's is uiteenlopend gereageerd. Docenten en opleiders zijn bezorgd dat een scenario waarin het kerncurriculum over meerdere vakken verspreid wordt, bestuurders in het bijzonder onderwijs zou kunnen verleiden om het vak godsdienst/levensbeschouwing af te schaffen. Verus, VGS en ISBO laten echter weten, dat men voor het bijzonder onderwijs alleen het scenario relevant acht waarin het kerncurriculum is opgenomen in een zelfstandig vak godsdienst/levensbeschouwing.

Hoe nu verder?

De curriculumwerkgroep is bezig met een tweede versie van het conceptkerncurriculum en verwacht deze in de loop van de zomer te presenteren aan het veld. Hierin zal de karakteristiek worden herzien en beschreven op het niveau van zowel vakgebied als kerncurriculum. Verder zullen we voor het kerncurriculum kerndoelen formuleren die aansluiten bij de werkwijze van SLO. We hopen in het begin van het nieuwe schooljaar op onze collega's een beroep te mogen doen om op deze tweede versie weer advies te geven.

Vragen of advies?

Heb je een vraag of advies? Neem contact op met het Expertisecentrum LERVO via info@lervo.nl

Literatuur

Davidson, Markus. 2026. "Nieuwe ontwikkeling in de herziening van het curriculum." *Narthex. Vakblad voor levensbeschouwing en educatie* 26(1), 33-34.